

ZAPUŠTENO DIJETE U ŠKOLI

Ratimira Ajduk
OŠ Vukovina

Martina Ferić
Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Odsjek za poremećaje u ponašanju

SAŽETAK

Rad se bavi temom zapuštanja djece i problemima s kojima se škola, kao prva institucija društva nakon obitelji, susreće pri rješavanju tog problema. Zapuštanje djece je opisano i definirano s kazneno-pravnog stajališta. Kako bi se bolje razumio ovaj problem potrebno je poznavati razvoj djeteta te znati koliko je poticanje od strane roditelja važno za zdrav razvoj djeteta, odnosno kako je nedostatak poticanja prvi znak zanemarivanja djeteta. U radu je dat prilično opsežan prikaz indikatora zapuštanja djece. Nadalje, u radu se opisuje odgojna funkcija škole te njezine mogućnosti za obavljanje te funkcije. Kao primjer iz prakse prikazan je slučaj zanemaranog djeteta, te načini rada škole, odnosno stručnog suradnika u tom slučaju. Na kraju se daje mogući model pristupa suočavanja s problemom zanemarivanja djece, kao i svim ostalim problemima u kojima se može naći dijete.

Ključne riječi: zapuštanje djece, odgojna uloga škole, pozitivan razvoj

1. UVOD

Zapuštanje djece od strane roditelja ili skrbnika nije pojava novijeg datuma. S njom se susrećemo tijekom čitave povijesti razvoja ljudskoga društva i ona traje, u različitim oblicima, kontinuirano do danas. S pojavom prvih socijalno-pedagoških institucija tom se fenomenu pridaje sve veći značaj. Dijete se počinje promatrati kao najugroženiji, najranjiviji i bezuvjetno najzahtjevniji član ljudske zajednice. Svako civilizirano društvo u najviše zakonske akte unijelo je upravo obvezu zaštite tjelesnog, emocionalnog i socijalnog integriteta djeteta. Mnogobrojne institucije ulažu napore usmjerene na prevenciju različitih socijalno-patoloških ponašanja u obitelji. Ipak, pojedine stepenice unutar toga sustava zakazuju te još ne bilježimo stvarno smanjenje obima pojavnosti.

Prepoznavanje djelova društva koji se nedovoljno učinkovito nose s ovim problemom bila bi prva stepenica prema prevenciji zapuštanja djece.

Ako se obitelj, usprkos prisutnim društvenim trendovima koji govore o sve većem broju razvedenih i samohranih roditelja, još uvijek ističe kao stup društva, čini li se dovoljno u smislu pružanja informacija, podrške i pomoći obiteljima? Granica između "dobrog, poželjnog roditeljskog ponašanja" i one koja to prestaje biti još uvijek nije definirana, a vjerojatno ju je teško postaviti u društvu gdje se i fizičko kažnjavanje djeteta još uvijek smatra prihvatljivom odgojnom metodom. Također, jedan od problema na koji se nailazi jest pokušaj interveniranja u sferu obitelji. Obitelj se promatra kao posebna mikro zajednica, kojoj je Ustavom i zakonom zajamčena zaštita od intervencija koje zadiru u njezinu intimu.

Pojava bilo kakvog socijalno-patološkog ponašanja roditelja koja djeluje štetno na rast i razvoj djeteta trebao bi biti signal koje će mjerodavne društvene institucije potaknuti na akciju, bila ona u obliku pružanja informacija, pomoći ili podrške, ili

ozbiljnijih intervencija. Međutim, pojava zapuštanja djece, koja u pozadini često ima druge oblike socijalno-patološkog ponašanja poput alkoholizma ili skitnje, pokazuje kako izostaje pravovremena i sustavna intervencija društva, često neosjetljivog na najosjetljiviji dio populacije – djecu.

Škola, kao institucija, prva je koja može reagirati u smjeru zaštite djeteta. Razlog tome je što dijete polaskom u školu po prvi put "izlazi" iz zaštićene obiteljske sredine i širi svoj socijalni krug te upravo u školi postaje vidljivo koliko su uspješni i kakvi su odgojni postupci roditelja. Upravo u školi postaju vidljivi različiti znakovi zapuštanja djeteta, a odgovornost za prepoznavanje rizičnih ponašanja roditelja leži na učiteljima i stručnim suradnicima. Vrlo brzo može se primjetiti kako je dijete odjeveno, koliko posvećuje pažnje higijeni i slično te kolika je razvijenost kognitivnih i emocionalnih vještina koje se očekuju da dijete do polaska u školu usvoji i koristi. Iz svega toga relativno lako se mogu prepoznati indikatori zapuštanja djece. Međutim, kako znakovi zapuštanja mogu biti i suptiliniji korisno je poznavati indikatore zapuštanja, koji su upravo u tu svrhu navedeni u ovom radu. Oni služe kao orijentacijska lista koja može omogućiti pravovremeno prepoznavanje djeteta, odnosno obitelji u riziku. Kada je jednom zapuštanje djeteta prepoznato, odgovornost škole, odnosno stručnih suradnika je intervenirati i to na nekoliko razina. Jedna razina je rad s djetetom, a druga, često zahtjevnija, rad s roditeljima. Upravo programi koji rade istovremeno i s djetetom i s roditeljima pokazuju najveću učinkovitost, jer mijenjajući pojedince u obitelji mijenjaju i obitelj kao sustav (Alvadar i sur., 2001). Problem pri ovom, sveobuhvatnom pristupu, je još uvijek pitanje motivacije roditelja za rad. U školi je osigurana dostupnost djetetu, međutim ne i roditelja. Praksa pokazuje da najrizičniji roditelji imaju i najnižu motivaciju i da ih je teško pridobiti na suradnju. Međutim, odgovornost škole, kao i stručnih suradnika, je pružiti potrebne informacije kakvu pomoć mogu dobiti i gdje ju mogu potražiti čak i ako pozivi i napori škole ostaju bez odaziva roditelja. Pojava zapuštanja djece zahtijeva uključivanje cijele obitelji u "tretman" kao i napore cijelog spektra stručnjaka raznih profila (defektologa – socijalnih pedagoga, socijalnih radnika, psihologa, psihijataru, pedagoga i liječnika).

Stoga, cilj ovoga rada je upozoriti stručnu javnost na uzročno-posljedičnu kompleksnost ove pojave. Bolje razumijevanje fenomena zapuštanja djeteta ogledati će se u pravovremenom prepoznavanju, interveniranju i konačno, preventivnom djelovanju koje će ići u smjeru uklanjanja rizičnih čimbenika, u čemu upravo najvažnije mjesto ima škola.

2. KAZNENO-PRAVNI PRISTUP I ODREĐENJE POJMA ZAPUŠTANJA DJECE

Svako društveno uređenje najvišim je pravnim aktima zaštitilo dijete, njegov tjelesni i psihički integritet, i u skladu s tim predviđa sankcioniranje počinitelja koji ugrožavanju rast i razvoj djeteta. U Republici Hrvatskoj to su Kazneni zakon Republike Hrvatske, Obiteljski zakon i Zakon o sudovima za mladež.

Kazneni zakon Republike Hrvatske (1997) kreirao je glavu pod nazivom "Kaznena djela protiv braka, obitelji i mladeži", a u okviru koje je normirano i kazneno djelo zapuštanja i zlostavljanja djeteta ili maloljetne osobe. Članak 213. glasi:

- (1) Roditelj, posvojitelj, skrbnik ili druga osoba koja grubo zanemaruje svoje dužnosti zbrinjavanja ili odgoja djeteta ili maloljetne osobe, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.
- (2) Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se roditelj, posvojitelj, skrbnik ili druga osoba koja zlostavi dijete ili maloljetnu osobu, prisili je na rad koji ne odgovara njezinoj životnoj dobi, ili na pretjerani rad, ili na prosjačenje, ili je iz koristoljublja navodi na ponašanje koje je štetno za njezin razvitak.
- (3) Ako je kaznenim djelom iz stavka 1. i 2. ovoga članka prouzročena teška tjelesna ozljeda djeteta ili maloljetne osobe, ili mu je teško narušeno zdravlje, ili se dijete ili maloljetna osoba odala prosjačenju, prostituciji ili drugim oblicima asocijalnog ponašanja ili delinkvenciji, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do pet godina.

U čl. 213. KZ su kao radnje izvršenja kaznenog djela predviđene grubo zanemarivanje dužnosti odgoja ili zbrinjavanja djeteta ili maloljetne osobe (st.1.čl.213.KZ), zlostava djeteta ili maloljetne osobe, prisila na rad koji ne odgovara njezinoj životnoj dobi ili na pretjerani rad, ili na prosjačenje ili na navođenje iz koristoljublja na ponašanje koje je štetno za njezin razvitak (st.2.čl. 213.KZ). Za te radnje predviđena je novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine.

U st.3.čl.213.KZ predviđena je stroža kazna zatvora od tri mjeseca do pet godina, ukoliko je počinitelj unaprijed navedenim radnjama prouzročio djetetu i maloljetniku tešku tjelesnu ozljedu, ili mu je teško narušeno zdravlje, ili se dijete ili maloljetna osoba odala prosjačenju, prostituciji ili drugim oblicima asocijalnog ponašanja ili delinkvencije.

Zahtijevajući "grubo zanemarivanje dužnosti zbrinjavanja i odgoja djeteta ili maloljetne osobe" zakonodavac je svakako želio odvojiti zapuštanje

djeteta ili maloljetne osobe od drugih oblika zapuštanja, koji zaslužuju neki blaži sud o nevrjednosti, na primjer samo moralnu osudu (Singer, 1998).

Zbrinjavanje i odgoj dva su osnovna oblika staranja o djetetu odnosno maloljetniku, međusobno veoma usko povezana i uvjetovana. U pravilu će zanemarivanje zbrinjavanja biti popraćeno i odgovarajućom nebrigom za maloljetnika, što ne mora biti uvijek tako. Stoga je važno napomenuti da za postojanje tog kaznenog djela ne moraju biti ostvarene povrede obaju oblika staranja.

Zanemariti zbrinjavanje znači prije svega ne voditi brigu o osnovnim potrebama egzistencije djeteta; prehrani, njezi, zdravlju, odijevanju, stanovanju itd. Zbrinjavanje se može zanemariti činjenjem i nečinjenjem (Hirjan, Singer, 1991).

Zanemariti odgoj maloljetnika znači propustiti poduzeti korake i napore koji su nužni za njegov odgoj ili za sprečavanje nastupanja odgojnih devijacija ili svojom neaktivnošću spriječiti, omesti odgoj maloljetnika, odnosno razviti aktivnost, djelovanje koje je posredno ili neposredno usmjereno na ugrožavanje odgoja maloljetnika, što može uzrokovati ili je uzrokovalo stanje odgojne zapuštenosti, neprilagodjenosti, asocijalnog ili kriminalnog ponašanja maloljetnika (Singer, Mikšaj-Todorović, Poldrugáč, 1985).

Vidljivo je, dakle, da zakonodavac zastupa stajalište kako je dovoljno da je roditelj bio ili je morao biti svjestan da takvim ponašanjem ugrožava odgoj i zdravlje djeteta.

Zanemarivanje će postojati i kada jedan roditelj uopće ne brine o djetetu, dok je drugi roditelj preuzeo potpunu brigu (ili ustanova socijalne skrbi) (Singer, 1998).

Isti autor dalje navodi da je "unoseći objektivna obilježja bića kaznenog djela zlostavljanja i zapuštanja djeteta ili maloljetne osobe zakonodavac opravdano htio spriječiti da se kaznenim zakonom olako ne intervenira u obiteljski odgoj djeteta ili maloljetne osobe" (Singer, 1998).

Svjetska deklaracija o opstanku, zaštiti i razvoju djece iz 1990. godine kao dokument proizišao iz Svjetskog sastanka na vrhu donijela je određene principe koji su usadeni u sve ustave i zakone država svijeta. Između ostalog ona se osvrće na ulogu obitelji i upozorava na njezinu iznimnu važnost.

"Za brigu o djeci i njihovu zaštitu od rođenja do adolescencije u prvom je redu odgovorna obitelj. Upoznavanje djece s kulturom, vrijednostima i normama njihovog društva počinje u obitelji. Kako bi djeca potpuno i skladno razvila svoju osobnost, moraju odrastati u obiteljskom okružju, u ozračju sreće, ljubavi i razumijevanja. Sukladno tome, sve

ustanove u društvu morale bi poštovati i podržati napore roditelja i drugih osoba koje se brinu za djecu da odgajaju djecu i skrbe za njih u obiteljskom okružju." (Plan djelovanja za primjenu Svjetske deklaracije o opstanku, zaštiti i razvoju djece u 90-tim godinama, 1990, čl.18.).

Konvencija o pravima djeteta usvojena na Generalnoj skupštini UN-a 20. studenog 1989. godine još je jedan akt koji kao glavnu poruku Konvencije stavlja interes djeteta na prvo mjesto - ispred interesa roditelja ili države.

U čl. 19. predviđena je zaštita djeteta u obitelji i šire, koja zabranjuje zlostavljanje i svako nečovječno ponašanje prema djetetu, koje bi na bilo koji način moglo ugroziti djetetov razvoj i zdravlje. Članak 19. glasi:

1. Države ugovornice će poduzeti sve potrebne zakonodavne, upravne, socijalne i izobrazbene mjere zaštite djeteta od svih oblika tjelesnog ili duševnog nasilja, povrede ili zloupotrebe, zanemarivanja ili nemarnog postupanja, zlostavljanja ili izrabljivanja, u što je uključena i spolna zlouporaba, dok o djetetu brine roditelj(i), zakonski skrbnik(ci) ili neka druga odgovorna osoba čijoj je brizi dijete prepušteno.
2. Navedene mjere zaštite moraju, po potrebi, uključiti učinkovite postupke za stvaranje socijalnih programa koji bi pružili potrebnu pomoć djetetu i onima koji o njemu brinu, kao i za druge oblike sprečavanja i utvrđivanja, izvješćivanja, ukazivanja, istraživanja i nadzora gore spomenutih slučajeva zlostavljanja djeteta i, kada je potrebno, za uključivanje suda.

Poseban je problem kada se zadire u pitanje odgoja i ugroženosti djeteta u samoj obitelji, te interveniranje države u intimnost obitelji. Konvencija se protivi lošem postupanju i prihvaća mogućnost odvajanja djeteta od roditelja, obiteljskog okruženja, isključivo u svrhu zaštite djeteta od raznih oblika nemara i zlostavljanja. Pritom je naglašeno da se interesi djeteta i zakonskog skrbnika ne moraju podudarati. To je značajan aspekt Konvencije, jer nam je poznato da se najgori oblici nasilja događaju u obitelji. Konvencija stoga tvrdi da obitelji treba priskrbiti svu potrebnu potporu i pomoć.

3. DIJETE - RODITELJ - ŠKOLA

3.1. Razvoj djeteta

Od trenutka začeca, pa sve do svoje smrti, čovjek se neprestano mijenja. Razvoj djeteta posljedica je dvaju procesa: sazrijevanja i učenja.

Sazrijevanje je fiziološki proces ovisan o razvoju živčanog sustava. Na sazrijevanje ne može djelovati okolina. No kad bi sve ostalo na sazrijevanju, a bez vježbanja, ne bi bilo razvoja. Zato je za razvoj potreban i utjecaj okoline. Naime, hoće li se funkcije za koje je dijete fiziološki zrelo dalje razvijati ili će zaostati ovisi od utjecaja okoline te je za taj proces potrebno učenje (Maleš, Stričević, 1991).

Nasuprot sazrijevanju, koje se odvija bez djetetova udjela, učenje je rezultat samog djeteta. Sazrijevanje je osnova učenja, ono određuje granice koje razvoj ne može prijeći bez obzira koliko se potiče učenje. Dijete je sposobno učiti vrlo rano u životu, ali samo ono za što je fiziološki zrelo (Maleš, Stričević, 1991).

Činjenica je da neometan rast i razvoj ovisi o utjecaju okoline. Dijete koje nije poticano i stimulirano čak i s normalno razvijenim kognitivnim funkcijama neće se razvijati u skladu sa svojim primarnim potencijalom. Roditelj koji prepozna stupanj zrelosti svog djeteta u određenom razdoblju razvoja je roditelj koji je kompetentan nositi se s izazovima odgoja. Nasuprot tome, nepoticanje djeteta ili neprimjereno poticanje obzirom na razvojnu dob djeteta rizični je čimbenik koji može ugroziti optimalan razvoj. Izostanak poticanja djeteta može biti prvi rizični čimbenik koji indicira zapuštanje djeteta.

Roditelje uglavnom nitko ne uči kako postupati s djecom počevši od najranije dobi, pa sve do puberteta. Većina roditelja nesvjesno odgaja svoju djecu po obrascima po kojima su i sami odgajani (Zibar-Komarica, 1993). Upravo u ovoj činjenici leži opasnost. Roditelj koji nije osjetio podršku, brigu i ljubav dok je i sam bio dijete, teško da će to biti u stanju pružiti svojem djetetu. To naravno ne mora biti tako, ukoliko roditelji iznalaze nove načine odgoja djece. Singer i sur. (1985) navode kako majke nižeg stupnja obrazovanja odgajaju djecu po obrascima po kojima su i same bile odgajane, dok obrazovanije majke iznalaze novije načine u odgoju češće konzultirajući literaturu te slijedeći novije trendove u području odgoja djeteta. Sve navedeno upućuje na zaključak da se u roditeljstvo mora ulagati - kako roditelj sam u sebe, tako i stručni suradnici u slučajevima gdje roditelji nemaju snagu ili znanje o učinkovitim odgojnim postupcima.

Poznavanje razvojnih faza kroz koje dijete prolazi je jedno od znanja koje bi kompetentan roditelj trebao imati. Važnost ovih znanja očituje se u prepoznavanju kako potreba tako i mogućnosti dje-

teta u određenoj razvojnoj dobi.

Martin (1979) navodi četiri razine razvoja:

- Fizički razvoj
- Intelektualni razvoj
- Razvoj govora
- Socijalni razvoj

Redosljed faza razvoja je konstantan, što nužno ne znači da sve promjene kod djece nastaju u istom razdoblju života. Razvoj je individualan, a razlike među djecom su očekivane. Maleš i Stričević (1991) naglašavaju da ne postoji dvoje djece koja se razvijaju jednakim tempom iako je tip razvoja u sve djece sličan. Stoga zaključuju da je proces razvoja poput autoceste kojom svi moraju proći, ali svako putuje svojom brzinom.

Obzirom na činjenicu da puni razvoj inteligencije i govora ovisi o poticanju u ranom djetinjstvu, djeca koja nisu poticana, mogu funkcionirati intelektualno na ispodprosječnoj, ili čak na graničnoj intelektualnoj razini, što se nužno kasnije odražava na školski uspjeh. Djeca koja od roditelja ne dobivaju kvalitetnu podršku i pomoć, trebala bi ju dobiti u školi. Odgovornost stručnjaka u školi je pružiti djetetu mogućnost uspjeha kako bi se izbjegla stalna frustracija neuspjehom te kasnije moguće posljedice u obliku poremećaja u ponašanju (Zibar-Komarica, 1993).

Zapušteno dijete se, između ostalog, može prepoznati i po nedovoljno razvijenom govoru (u prigradskim naseljima i izrazito dijalektalan govor) što se ogleda u broju usvojenih riječi, siromašnijem rječniku i slično što, ponovo, ima utjecaj na slabiji uspjeh u školi.

Bloomquist (1996) daje shematski prikaz razvojnih zadataka djeteta od ranog djetinjstva i adolescencije te upozorava na ponašanje roditelja koja djeluju poticajno na dječji razvoj (Tablica 1). Posebna vrijednost ovoga prikaza vidljiva je u imenovanju poticajnih ponašanja roditelja ovisno o dobi djeteta. Znanje kako poticati dijete je neophodno, pogotovo stoga što je nepoticanje djeteta, uvjetno rečeno, jedan od čimbenika zapuštanja djeteta.

Prolazak kroz sve razvojne faze normalan je proces koji zahtjeva određeni napor i od strane roditelja. Stoga je neizmjereno važno da su i roditelji svjesni kako bogatstvo i kvaliteta odnosa uspostavljenih između njih i djece čini temelje na kojima će dijete tijekom cijeloga života graditi odnose s ljudima (Maleš, Stričević, 1991)

Tablica 1. Razvojni zadaci u četiri područja dječjeg razvoja i ponašanje roditelja koje potiče dječji razvoj

Zadaci djeteta					
Dob	Razvoj socijalne kontrole	Socijalni razvoj	Akademski razvoj	Osjećajni razvoj	Poticažno ponašanje roditelja
Rano djetinjstvo (0-1 godine)	Istražuje okruženje uz pomoć roditelja	Vežuje se za roditelja Pokazuje socijalni smjeh i plač	Istražuje okruženje uz pomoć roditelja	Pokazuje osnovne emocije	Poučavanje Osigurava vanjsku kontrolu i jasno trenira ponašanja ili potiče ranu kompetenciju kod djece koja imaju poteškoća u razvoju
Dječja dob (1-3 godine)	Odgovara na vanjsku kontrolu odraslih Prihvaća zahtjeve odraslih	Odvaja se od roditelja i vežuje za odrasle osobe Igra se usporedno s drugom djecom	Pokazuje znatiželju za vanjski svijet	Pokazuje složenije emocije Pokazuje emocije kroz igru i ponašanje	
Predškolska dob (3-6 godina)	Slijedi pravila Govori na glas dok se igra ili želi kontrolirati vlastito ponašanje	Igra se interaktivno s drugom djecom Suraduje, dijeli, pomaže i natječe se s drugom djecom	Privikava se na odvojenost od roditelja Razvija stav da je učenje uzbudljivo	Verbalno izražava emocije Empatizira s drugima	
Osnovnoškolska dob (6-12 godina)	Koristi mišljenje za upravljanjem vlastitim ponašanjem Razvija početne vještine rješavanja problema Kontrolira impulse Razvija svjesnost o vlastitom ponašanju	Razumije perspektive drugih Prihvaća grupne vrijednosti i standarde vršnjaka Rješava socijalne probleme "Igra" pošteno Uglavnom se druži s vršnjacima istog spola	Koncentrira se i zadržava pažnju na zadatku Organiziran je u radu za školu Počinje razvijati specifične vještine i interese	Prevladava strah Regulira snažne emocije poput ljutnje, frustracije, tjeskobe, tuge	Vođenje Osigurava vođenje starijoj djeci i potiče unutrašnju kontrolu i razvoj kompetencije
Adolescencija (12-20 godina)	Razvija sofisticiranije vještine rješavanja problema i svjesniji je svog ponašanja	Druži se uglavnom u svojem "društvu" Ima prijatelje oba spola Odvaja se od obitelji	Razvio je specifične vještine i interese Počinje planirati buduću karijeru i pripremati se za nju	Razumije vezu između misli, ponašanja i osjećaja Razmišlja smisleno i realno o sebi i o svijetu	

3.2. Odgojno zapuštanje djeteta u obitelji

Tijekom povijesti odnos prema djetetu se mijenjao; od ubijanja i žrtvovanja djece, preko izrabljivanja dječje snage, pa sve do pojave prvih socijalno-pedagoških institucija početkom 20. stoljeća (Singer i sur., 1998). Dakle, loš tretman djece od strane roditelja ili skrbnika bio je čest način ponašanja u zabilježenoj povijesti (De Mause, 1982;

Bosvell, 1991; prema Hill, Tisdall, 1997). U 19. stoljeću pojavljuje se zanimanje za okrutno postupanje. Dobrovoljna društva za prevenciju okrutnog postupanja prema djeci osnivaju se u New Yorku, Londonu, Glasgowu i drugdje, što je dovelo i do prvih kazni prema počiniteljima tih dijela (Heywood, 1978; Hill i sur., 1991; Hendrick, 1994; prema Hill, Tisdall, 1997).

Kempe (1978; prema Gelles, 1987) je izlučio 5 razvojnih stupnjeva kroz koje svako društvo prolazi u osvještanju i fokusiranju na različite manifestacije lošeg postupanja s djecom:

1. faza - karakteriziraju je negiranje, a argumenti koji se pri tom koriste su: pojava je rijetka, počinitelji takvih djela su bolesni
2. faza - prati je prepoznavanje određenih aspekta fizičkog zlostavljanja
3. faza - usmjeravanje pažnje na fizičko zlostavljanje i pokušaj suzbijanja pojave
4. faza - uočavanje emocionalnog zlostavljanja i zanemarivanja
5. faza - karakterizira je poklanjanje pažnje seksualnom zlostavljanju

Samu pojavu zapuštanja djeteta različiti autori tumače na različite načine upozoravajući pri tom na mnoge oblike u kojima se pojavljuje ovo ponašanje. Loše postupanje s djetetom često ne mora uključivati fizičko zlostavljanje. Zanemareno dijete osjećat će trajnije i ozbiljnije posljedice ukoliko je

emocionalno zlostavljano; ponižavano, vrijeđano i slično.

Iwaniec (1996) navodi kako roditelji i skrbnici koji neprestano kritiziraju, posramljuju, omalovažavaju dijete, usaduju strah i anksioznost u njega, koji mu se rugaju i grde ga te koji nikada nisu zadovoljni djetetovim ponašanjem (i to čine namjerno kako bi povrijedili dijete) su roditelji koji ga takvim ponašanjem emocionalno zlostavljaju. Jednako tako, oni koji se distanciraju od djeteta ignorirajući njegove signale te molbe za pomoć, pažnjom, pohvalom i prihvaćanjem, također emocionalno zlostavljaju i zanemaruju dijete.

Whiting (1976 prema Iwaniec, 1996) smatra da emocionalno zanemarivanje postoji kada se važne odrasle osobe ne brinu za nužne potrebe djeteta, ne odgovaraju na potrebe, ne ohrabruju ga i ne štite u procesu odrastanja što onemogućuje optimalno funkcioniranje djeteta.

Obzirom na to da u društvu još ne postoji dovoljna senzibiliziranost za ovaj problem američko "Udruženje za djecu"¹ je 1996 napravilo listu indikatora zapuštanja (Tablica 2).

Tablica 2. Indikatori zapuštanja djece	
<p>Vidljivi indikatori</p> <ul style="list-style-type: none"> - prljava koža - neugodan miris tijela - neoprana i nepočešljana kosa - poderana, prevelika, premala ili prljava odjeća - neprikladna odjevenost u odnosu na vrijeme - često ostavljanje bez nadzora ili ostavljanje djece na duži period 	<p>Somatski–medicinski indikatori</p> <ul style="list-style-type: none"> - pospanost, brzo umaranje - natečeni podočnjaci - česte, netretirane infekcije respiratornog sustava - svrab, dugotrajno oštećenje kože - modrice, inficirane razderotine ili rezovi - netretirane bolesti - pritužbe na koje roditelji ne odgovaraju
<p>Indikatori podhranjenosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - prošenje ili krada hrane - česta glad - preturanje po kantama za smeće - pohlepno jedenje - zgrtanje – stvaranje zaliha hrane - pretilost - pretjerano jedenje nezdrave hrane 	<p>Indikatori kod male djece</p> <ul style="list-style-type: none"> - neposlušnost - loše odazivanje - rijetko se smije, plače, smiješi, igra, odnosi s drugima - nedostatak interesa, znatiželje - ljuljanje, klimanje glavom, cuclanje palca - pretjerana samo-stimulacija - ne obraća se roditelju za pomoć - hospitalizacija zbog slabog napredovanja - pre ili ne-aktivan bez stvarnog razloga
<p>Indikatori kod školske djece</p> <ul style="list-style-type: none"> - lako plačljivi i kod najmanjih povreda - dolazi u školu bez ručka - treba stomatološku pomoć, naočale - zaspe na satu - često zamišljen - rano dolazi u školu ili ne želi ići kući - vidi sebe kao grešku, promašaj - pravi probleme u školi - ne radi domaću zadaću, odbija čak i pokušati - uništava dovršeni pismeni zadatak - uništava knjige, zadaće, igračke - povučen, preaktivan ili neaktivan - laže i krade kolegama - lomi stvari i uništava školsku imovinu - često odsutan ili kasni na nastavu 	<p>Indikatori u obitelji</p> <ul style="list-style-type: none"> - obećaju, pa se ne drže preporuka - ne dolaze na sastanke, odbijaju pomoć od škole i drugih - zloupotreba alkohola i drugih sredstava ovisnosti - relativno izolirani način života - povijest vlastite viktimizacije - neorganiziran, kaotičan obiteljski život - povijest kroničnih bolesti - daju dojam rezigniranosti i osjećaj da se ništa ne može promijeniti - ne provode adekvatan nadzor nad djecom

1 Coalition for Children, 1996, <http://www.safechild.org/childabuse4.htm>

U obitelji gdje je sustav vrijednosti poremećen, dijete trpi. Samo zapuštanje nastavlja se na poremećenu komunikaciju i oslabljene emocionalne veze među članovima. Tu se, dakle, ne treba ograničiti samo na roditeljsko zadovoljavanje djetetovih fizičkih potreba (hrana, odijevanje i drugo) već, možda, i više na posljedice koje će imati roditeljsko ignoriranje "ne-fizičkih" potreba.

Proces na koji bi bilo potrebno usmjeriti posebnu pažnju je proces komunikacije u obitelji. Komunikacija se ističe kao ključ zadovoljstva unutar obitelji te kao ključ za potpuni razvoj članova obitelji. Mnogi autori (Berns, 1985, Stir, 1972, Lewis i sur., 1976, prema Bašić, Ferić, 2000) navode kvalitetnu komunikaciju kao jedan od obilježja zdravih obitelji. Često se može čuti kako se članovi obitelji žale da više ne komuniciraju te da je to izvor problema u obitelji. Kada se ljudi žale na nedostatak komunikacije, oni zapravo govore o neučinkovitoj komunikaciji. Žale se na nerazumijevanje. Ne razumiju što im druga osoba želi reći i osjećaju da druga osoba ne razumije njih. U većini slučajeva oni ne trebaju komunicirati više, nego trebaju komunicirati učinkovitije. Kvalitetna komunikacija doprinosi kvalitetnim odnosima među članovima obitelji što omogućuje stvaranje pozitivnog ozračja i sretne obitelji u kojoj će dijete imati mogućnost razvijati se u zdravu i odgovornu individu (Bašić, Ferić, 2000).

Nadalje, Pringle (1980, prema Hill, Tisdall, 1997) navodi rezultate nekih studija kako jaslice, dječji domovi, pa čak i obitelji koje se brinu o fizičkom zdravlju mogu proizvesti nesretnu, problematičnu djecu upravo stoga što propuštaju prepoznati djetetove socijalne i emocionalne potrebe.

Navedeni autor grupira te potrebe u četiri kategorije:

- ljubav i pripadanje,
- nova iskustva,
- pohvale i prepoznavanje,
- odgovornost.

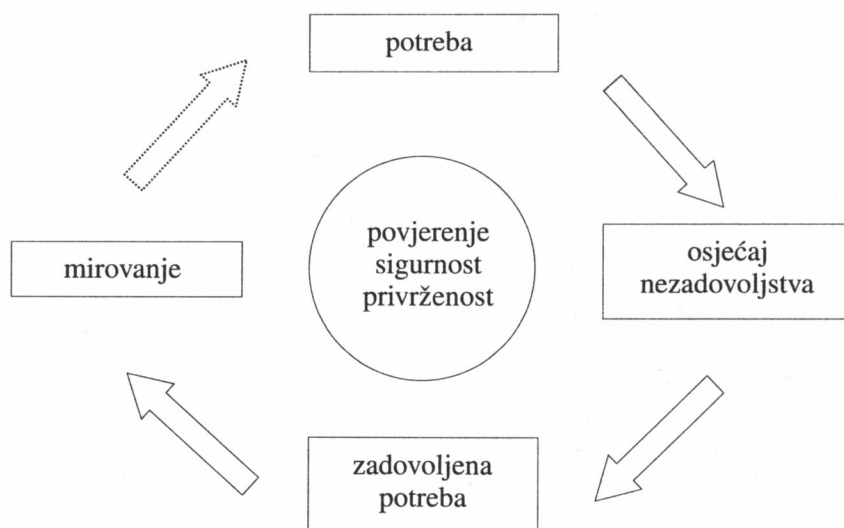
Fahelbergova (1994; prema Hill, Tisdall, 1997) smatra da zadovoljavajući odnos podrazumijeva pravovremeno prepoznavanje i reagiranje odraslih na djetetove potrebe. Opisala je obrazac ponašanja u kojem dijete traži zadovoljenje svoje potrebe.

Ponavljanje ovoga ciklusa pomaže djetetu da vjeruje odraslama, jača njegovo samopouzdanje, te da učeći o svijetu ostvari za sebe emocionalni i kognitivni dobitak.

Negativan ciklus će nastati kada roditelj ne razumije ili ne odgovara na djetetove potrebe, što rezultira nesigurnošću i frustracijom djeteta (Brandon, 1996; prema Hill i Tisdall, 1997).

Osvrćući se na ignoriranje osjećaja Goleman (1997) navodi tri najčešća emocionalno nesposobna tipa roditeljskog držanja:

- Potpuno ignoriranje osjećaja - takvi roditelji djetetovo uzrujavanje smatraju trivijalnim ili gnjavažom, nečim što će proći samo od sebe pričeka li dovoljno dugo. Takvim se emocionalnim trenucima ne koriste kao prigodom da se približe djetetu.
- Pretjerana popustljivost - ovi roditelji primjećuju djetetove osjećaje, ali drže da je svaka djetetova reakcija na emocionalnu buru prihvatljiva - čak i udaranje. Poput onih koji se ne obaziru na djetete-

Shema 1. Obrazac ponašanja u kojem dijete traži zadovoljenje svoje potrebe

tove osjećaje, ovakvi se roditelji rijetko miješaju ili djetetu pokušavaju pokazati alternativne reakcije. Oni pokušavaju smiriti svaku uzrujanost te će se, na primjer, koristiti i cjenkanjem i mitom kako bi naveli dijete da prestane biti tužno ili ljutito.

- Pokazivanje prijezira, bez imalo poštovanja prema djetetovim osjećajima – takvi roditelji najčešće ne pokazuju nikakvo odobravanje, grubi su u kritiziranju i u kažnjavanju.

Roditelji koji odgojno i pedagoški zapuštaju djecu nerijetko su opterećeni različitim socijalnim problemima. Često se kao rizični čimbenik pojavljuje nezaposlenost, ili se radi o obitelji u kojoj je zaposlen samo jedan roditelj, a ako su oboje zaposleni onda su slabije plaćeni. Često takve obitelji žive u neprimjerenim stambenim uvjetima, gdje su djeca nerijetko lišena vlastitog prostora za učenje.

Jamesova (1994) se osvrće na karakteristike takve obitelji naglašavajući da tu postoje i različiti socijalno-patološki problemi poput obiteljskog nasilja, problema u komunikaciji, nezaposlenosti što sve zajedno rezultira socijalnom izolacijom. Autorica nadalje upozorava da dijete koje je zapušteno jest u riziku od ozljede neadekvatnog skrbnika. Ono može biti stalno umorno, gladno, bezvoljno ili imati zdravstvene probleme povezane s lošim nadzorom.

O socio-ekonomskom statusu obitelji gdje je prisutno zapuštanje djeteta bilo je riječi i na Kongresu o zloporabi droge i zlostavljanju djece² 1999. godine. Taj izvor navodi kako se u 61% slučajeva prijavljenih tijekom 1996. godine Službi za zaštitu djece za djela zapuštanja i emocionalnog zlostavljanja dogodi u obiteljima s vrlo niskim prihodima. Međutim, važno je napomenuti kako sve najsiriša obitelji ne zapuštaju djecu, neke od njih brižno skrbe o njima. Ipak, zanemarujuće obitelji najčešće su najsiriša od siromašnih, bez adekvatnih stambenih uvjeta, zdravstvene skrbi i brige o djetetu.

Pejčinović (1990) navodi kako je najučestaliji oblik, ako pogledamo modalitete zapuštanja i zlostavljanja djece, upravo zanemarivanje osnovnih potreba djeteta (ne briga o zdravlju djeteta, higijenskim potrebama, primjerenj prehrani). Takva djeca su neuhranjena, nemarno odjevena, često u poderanoj odjeći i obući, roditelji ga ne vode liječniku kada je bolesno, odnosno na obveza cijepljenja ili se ne pridržavaju terapije liječnika. Kao posebno težak oblik zapuštanja ista autorica navodi slučajeve kada roditelj odlazi od kuće, a dijete po nekoliko dana ostaje prepušteno samo sebi.

4. ODGOJNA ULOGA ŠKOLE

Kao prva institucija koja nakon obitelji ulazi u djetetov život škola ima izuzetno važnu ulogu. Njezina zadaća nije samo ograničena na obrazovnu funkciju; mnogo važnija je odgojna uloga škole. Škola bi u idealnim uvjetima trebala pružiti uvjete za optimalan razvoj djeteta, djelovati preventivno na pojavu različitih oblika nepoželjnih ponašanja, te pružiti maksimalnu podršku integraciji djece s različitim poteškoćama.

Na žalost, škola je često ograničena samo na predavanja "ex cathedra" te suhoparno reproduciranje naučenog zahtjevajući to isto i od djece. Posebno je diskutabilan problem ocjena, te koliko je ona realan odraz djetetovog znanja. Naravno, škola kao obrazovna institucija mora djelovati u smjeru razvijanja uvjerenja u djeteta kako će uloženi trud rezultirati određenim uspjehom; dobrom ocjenom, zadovoljstvom učitelja, roditelja i u konačnici njeega samoga. Roditelj može djelovati motivirajuće osobito na djecu koja tek stječu radne navike. Učitelj će motivirati dijete nudeći mi sadržaj primjeren njegovim interesima, jer će samo motivirano dijete biti spremno na učenje. Na to se osvrće i Brajša (1995) koji navodi da je uspješnost odgoja i poučavanja vezana uz probleme motivacije. Samo motivirani učenik može nešto stvarno i naučiti, a samo motivirani učitelj uspješno odgaja i poučava. Kao motivaciju Brajša (1995) navodi obostranu "ljubav" i zaključuje kako nema uspješnog odgoja i obrazovanja bez motiviranih učitelja i učenika, a ne postoje motivirani učitelji i učenici bez međusobne ljubavi.

Glasser (1994, 2000) smatra da je za motivaciju djeteta važno da ono u svom svijetu kvalitete prepozna školu i obrazovanje kako način na koji će ono zadovoljiti neku od svojih potreba. Kada učenici kažu kako mrze školu, to uglavnom znači da mrze kada se od njih traže da rade nešto što ne zadovoljava njihove potrebe. Iako žele dobro obrazovanje i znaju da se u nj mora uložiti puno truda, ne znaju kako je rad u školi povezan s njihovim željama. Učenici se neće truditi sve dok ne dobiju jasniju ideju o tome što je dobro u obrazovanju i kako se može postići budu li radili što se od njih traži.

Unutar projekta "Korak prema kvalitetnoj školi" provedeno je i istraživanje kojim se željelo utvrditi koliko se škola nalazi u svijetu kvalitete svojih učenika i koliko ona zaista ispunjava njihove potrebe. Glasser (1993, prema Bašić i sur., 2000) ističe da većina učenika u školu kreće sa slikom škole u svojem svijetu kvalitete, prije svega učitelja kao važnih odraslih osoba praćeno s radom

koji se u školi radi i kako se radi. Slično je pokazalo i navedeno istraživanje – učitelji i vršnjaci su bili visoko u svijetu kvalitete učenika nižih razreda.

Međutim, u višim razredima se slika dosta mijenja. Broj učenika zadovoljnih školom počinje se smanjivati. Osobe koje se sada nalaze visoko u svijetu kvalitete su stručni suradnici i vršnjaci, i u nešto manjoj mjeri razrednik, dok druge osobe izlaze iz svijeta kvalitete učenika. Podaci također pokazuju da aktivnosti kojima učenici zadovoljavaju svoje potrebe jesu: odmor, izleti i izvannastavne aktivnosti, dok su ostale aktivnosti znatno niže. Iz svijeta kvalitete najviše se gubi predmetno-satni sustav, pravila ponašanja, odgovaranje i ocjenjivanje (Uzelac, 1997, Bašić i sur., 1997, prema Bašić i sur., 2000).

Rezultati istraživanja ukazali su na potrebu drugačijeg načina života i učenja u školama, implementaciju ideja kvalitetnih škola unutar uvjeta u našim školama. Nametnula se ideja da je potrebno pronaći načine uspostavljanja novih znanja i vještina u tako odgovornom i kompliciranom poslu kao što je poučavanje i vođenje djece i mladeži, ojačati učitelje znanjima koja počivaju ne samo na curriculumu već i na sposobnosti da stvore najbolje uvjete za učenje gradiva i socijalnih vještina, a posebno učenja odgovornog načina vođenja učenika (Bašić i sur., 1997, prema Bašić i sur., 2000).

Kako bismo motivirali dijete potrebno ga je poznavati. Najjednostavnije je to učiniti stvaranjem dobre atmosfere, ozračja suradnje, bez prisile, u kojoj će se dijete «otvoriti», spremnije razgovarati o sebi, svojim interesima i sklonostima. Takva će sredina potaknuti dijete na učenje. A dijete koje je spremno na suradnju neće školu doživljavati kao “neprijateljsku stranu”, već kao partnera. Takva će se škola zadržati u svijetu kvalitete učenika- i tu je njezina odgojna uloga.

Ziglar (1991; prema Brajša, 1995) navodi kako druge za neki postupak možemo motivirati ne svojim, već samo njihovim vlastitim razlozima. Oni moraju pronaći vlastite motive, razloge i ciljeve da bi dali sve od sebe. Novac nije dovoljan motiv. Najlošiji način motiviranja jest onaj pomoću STRAHA, bolji pomoću POTICAJA, a najbolji pružanjem mogućnosti RAZVOJA. Učenicima moramo pomoći da dobiju ono što sami žele, a ne samo ono što koristi nama.

Samomotivirana djeca očekuju da će uspjeti i postavljaju si visoke ciljeve. Nemotivirana djeca očekuju samo ograničen uspjeh i zadaju si ciljeve “na najnižoj mogućoj razini postignuća koju osoba može dosegnuti, a da se ne izloži nepotrebnoj naporu”. Dijete koje sebe doživljava kao lošeg učenika i misli da ne može dobiti bolju ocjenu, svjesno će ili nesvjesno svoje napore prilagodivati oče-

kivanoj lošoj ocjeni, bez obzira na svoje intelektualne mogućnosti (Shapiro, 1997).

Poseban izazov svakom učitelju trebalo bi biti dijete s teškoćama u razvoju. Motivirati takvo dijete, kako bi u skladu sa svojim sposobnostima ostvarilo optimalan uspjeh, velika je i odgovorna zadaća. Bez obzira radi li se o poremećajima glasa i govora, ispod prosječnom ili graničnom intelektualnom funkcioniranju, poremećajima u ponašanju, takvo dijete odstupa od ostalih učenika, te je nužno i prilagodivanje škole specifičnostima takvog djeteta. Nažalost, mnogo se više pažnje poklanja obrazovnom deficitu takve djece, nego važnosti prihvatanja takvog djeteta od strane vršnjačke i razredne skupine. Takva djeca su inferiornija u pogledu sposobnosti učenja, pamćenja i reproduciranja gradiva, ili se ponašaju na takav način da to djeluje odbojno drugoj djeci u razredu, što ovisi o vrsti poteškoće takvog djeteta.

Na važnost razbijanja predrasuda i prihvatanja onih koji su “drugačiji” upozoravaju Nazor i Buj (1991) upozoravajući na značenje termina “integracija”. Po njima, taj pojam nikako ne bi smio značiti samo uključivanje djece s teškoćama u redovne škole, već bi morao podrazumijevati i prilagodivanje škole takvoj djeci. Jedino je na taj način moguće ostvariti osnovnu ideju integracije, tj. stvoriti uvjete za odgojno-obrazovnu djelatnost koji će i velikom broju djece s teškoćama omogućiti napredovanje, doživljavanje uspjeha i prihvaćenosti.

Vaughn i Kligner (1998; prema Kiš-Glavaš, 2000) ukazuju na pozitivnije rezultate integriranih učenika s posebnim potrebama u odnosu na segregirane (posebne škole). Brojna znanstvena istraživanja su dokazala da nema nikakvih negativnih učenika integracije na djecu bez teškoća u razvoju. Zajednički život i rad s djecom s posebnim potrebama pomaže ostaloj djeci da ih razumiju i prihvate, te da s manje straha i predrasuda reagiraju prema ljudima različitim od njih samih.

Integracija djece s poteškoćama je zaživjela u Hrvatskoj prije 20 godina. Od tada do danas stručnjaci poučeni iskustvom inozemnih istraživača i praktičara, ali i vlastitim saznanjima, rade na što uspješnijem uključivanju djece s poteškoćama u redovne škole. Važno je pri tome voditi brigu o specifičnim potrebama svakog djeteta, ali i nastojati što je moguće više surađivati s obitelji. Mogućnosti obitelji da se nosi s poteškoćama vlastitog djeteta, uz pomoć škole i stručnjaka bit će presudna za kasniji životni uspjeh takve djece. Trijada roditelj-dijete-škola neraskidiva je i koordinirana. Ukoliko sva tri čimbenika daju optimalno unutar svojih mogućnosti, možemo predviđati gotovo siguran uspjeh završetka školovanja djeteta s poteškoćama.

Ukoliko suradnja škole i roditelja izostane takvo dijete će postizati daleko slabije rezultate. A ukoliko se radi o djetetu koje je odgojno zpušteno ono usprkos svojim, možda i prosječnim kognitivnim sposobnostima, neće biti dovoljno poticano na učenje, te uslijed toga neće postizati rezultate kakve bi objektivno moglo ostvariti.

5. PRIMJER SLUČAJA IZ PRAKSE

Slijedi prikaz slučaja dječaka osnovnoškolskog uzrasta koji pohađa nastavu po prilagodnom programu. Dijete je bilo upućeno na pregled u Jedinicu za zaštitu mentalnog zdravlja (školski dispanzer) u Velikoj Gorici zbog poteškoća pri usvajanju školskog gradiva.

Kao osnovna dijagnoza postavljena od strane psihijatra, psihologa i logopeda bila je ispod prosječno intelektualno funkcioniranje i odgojna zpuštenost. S obzirom da mu je određen nastavak školovanja u redovnoj osnovnoj školi po prilagodnom programu, izrađen je individualizirani program.

Kroz prikaz slučaja ovog učenika pokušat će se prikazati u kolikoj mjeri odgojno zpuštenje djeteta djeluje rizično na njegov razvoj, te inhibira daljnje napredovanje u skladu s njegovim mogućnostima. Također, stručnjaci su u Jedinici za zaštitu mentalnog zdravlja upozorili da je ispod prosječno intelektualno funkcioniranje upravo i moglo nastati uslijed nedovoljne roditeljske brige i nestimulativnih uvjeta za razvoj.

Osnovni podaci

N. G. je aktualno polaznik 5. razreda osnovne škole. Stariji je od dvoje djece u obitelji. Mladem bratu je Komisija za utvrđivanje psihofizičkog stanja pri upisu u prvi razred preporučila odgodu upisa u školu za tekuću školsku godinu. Sam N.G. je u prvome razredu prepoznat kao dijete u riziku, što je bila indicija da se preporuča timska obrada, nakon čega je dogovoren nastavak školovanja u redovnim uvjetima, ali s prilagodnim programom. Od drugoga razreda, od kada je u rad s djetetom uključen i defektolog-socijalni pedagog, stručna služba škole kontinuirano prati socijalno i kognitivno napredovanje djeteta. Tijekom protekle tri godine u obitelji su primijećeni problemi vezani uz alkoholizam oca, fizičko nasilje između supružnika, nemar majke i nebriga za školski uspjeh. Iako je majka nekoliko puta i direktno upozora-

vana kako dijete zbog dolazaka u školu u prljavoj odjeći, neopran i neugodnoga tjelesnog mirisa, ima problema u uspostavljanju kvalitetnih odnosa u razrednoj sredini (djeca su se otvoreno odbijala družiti s njime), nije učinjen znatniji pomak s majčine strane. Na početku uključivanja djeteta u tretman defektologa, majka je bila zaposlena, te je zapostavljanje djeteta (donekle) opravdavala time kako mnogo radi, te se često ne stigne primjereno pobrinuti za dijete. Svo ovo vrijeme otac je ostao potpuno pasivan, te su svi napori škole, kako bi se pridobio na suradnju ostali neuspješni. Roditelji su završili pet razreda osnovne škole.

Dijagnoza

Kao konačna dijagnoza N.G. su dijagnostičke smetnje učenja, ispod prosječno intelektualno funkcioniranje, disalija s elementima govorno jezične nezrelosti, pedagoška zpuštenost. Dijagnostičku obradu napravili su psiholog, logoped i psihijatar.

Indikatori zpuštenja

Dječak dolazi u školu u prljavoj, neurednoj odjeći, često odjeven neprimjereno vremenskim prilikama. Uz to, nije bila rijetkost da dođe u školu neopranih i prljavih ruku. Na nastavi bi se pojavio neispavan i umoran što je objašnjavao gledanjem televizijskog programa do dugo u noć. Također, sam je nekoliko puta naveo da ne doručkuje prije polaska u školu. Kod roditelja nije primijećen interes za napredovanje djeteta u školi. Majka je minimalno angažirana pri pomaganju u pisanju zadaće, dok otac po njezinim riječima, cijeli dan radi te nema vremena za dijete.

Od prije navedenih indikatora zpuštenja kod N. G. su vidljivi slijedeći:

<p>Vidljivi indikatori</p> <ul style="list-style-type: none"> - prjlava koža i neugodan miris tijela - neoprana i nepočešljanja kosa - poderana, prevelika, premala ili prjlava odjeća - neprikladna odjevenost u odnosu na vrijeme 	<p>Somatski-medicinski indikatori</p> <ul style="list-style-type: none"> - pospanost, brzo umaranje - natečeni podočnjaci - česte, netretirane infekcije respiratornog sustava - netretirane bolesti
<p>Indikatori kod školske djece</p> <ul style="list-style-type: none"> - lako plačljivi i kod najmanjih povreda - dolazi u školu bez ručka - treba stomatološku pomoć - zaspe na satu - pravi probleme u školi - ne radi domaću zadaću, odbija čak i pokušati - uništava knjige, zadaće, igračke - preaktivan - laže kolegama - lomiti stvari i uništava školsku imovinu - često odsutan ili kasni na nastavu 	<p>Indikatori u obitelji</p> <ul style="list-style-type: none"> - obećaju, pa se ne drže preporuka - ne dolaze na sastanke, odbijaju pomoć od škole i drugih - zloupotreba alkohola i drugih sredstava ovisnosti - neorganiziran, kaotičan obiteljski život - ne provode adekvatan nadzor nad djecom

Problemi koje dijete manifestira u školi

N. G. pokazuje određene simptome poremećaja u ponašanju, sukobljava se s školskim kolegama zbog banalnih razloga. Djeca ga odbijaju zbog nehigijene te mu se rugaju na što on odgovara guranjem, pljuvanjem i udarcima. Nekritičan je prema svom ponašanju, pokazuje smetnje u koncentraciji, nemotiviran je za rješavanje složenijih školskih zadataka. Od početka ove školske godine poremećaji u ponašanju su postali intenzivniji, češće je agresivan prema drugoj djeci, te svoju agresivnost fiksira na upravo određenu grupicu dječaka s kojima bi se želio družiti, a što oni ne prihvaćaju. Prema djevojčicama je i verbalno agresivan, vrijeđa ih i neprihvatljivo dodiruje.

Način rada s djetetom

Već pri prvom kontaktu s dječakom bilo je jasno da je odgojna zapuštenost najveći problem. U nastojanju rješavanja tog problema trebalo je često i intenzivno kontaktirati s roditeljima te usko surađivati s učiteljicom. Iako je gradivo svladavao pri prilagođenom programu još uvijek je čitao slovka-jući, nije automatizirao zbrajanje i oduzimanje u okviru broja 10, a pisati po diktatu je mogao jedino ukoliko bi mu se diktirala riječ po riječ. Svoju nemotiviranost za rješavanje težih zadataka objašnjavao bi riječima "Neda mi se!". Motivirati ga se moglo jedino dogovorom, odnosno pružajući mu mogućnost da radi ono što voli (crta bojicama) te potom riješi kraći zadatak. Učenje kroz igru pomoglo bi mu da se koncentrira te bi tada postigao zadovoljavajući rezultat. Također, vrlo rado je rješavao radne listiće namijenjene predškolskoj dobi na kojima su prikazani djeci bliski likovi iz crtanih filmova ili neki drugi privlačni crteži. U svrhu podizanja motivacije davani su mu listići koje bi nosio kući, a na poledini kojih bi bili napisani npr. matematički zadaci. Učiteljica je bila upućena što je N. G. dobio za domaću zadaću, no nije bila rijetkost da on zaboravi donijeti listiće od kuće. Slične postupke upotrebljavala je i učiteljica koja je za njega izrađivala posebne radne listove koje je on, također, vrlo rijetko rješavao kod kuće. Česti pozivi majci da dođe u školu nisu rezultirali uspjehom, a na pitanje majci kako pomaže djetetu u svladavanju školskog gradiva odgovarala bi da mu pomaže tako da izade iz kuće dok on rješava domaću zadaću. Tijekom cijeloga razdoblja majka je vrlo rado dolazila na razgovore sa stručnim suradnicima i obećavala suradnju. Dogovoreni su konkretni koraci koje treba prolaziti tijekom pružanja pomoći u učenju. Majka je dobila prilagođene programe iz svih predmeta koje je Vijeće učitelja prihvatilo za N.G. Također je dobila i konkretna pitanja za mjesec dana, koja dijete treba naučiti kako bi ispravio

negativne ocjene. Objašnjeno joj je i u koje doba dana bi s njim bilo najučinkovitije raditi domaće zadaće, kako bi zadržao punu koncentraciju i uspješno riješio postavljene zadatke. Majka je također obaviještena o problemima u ponašanju koje je dijete u školskoj sredini manifestiralo, te kako bi ona na njih trebala reagirati i na koji način svakodnevno razgovarati s njim o posljedicama koje takvo ponašanje ima po njega i po druge, te da se neminovno odražava i na školski uspjeh. Planirano je da majka redovito jednom tjedno dolazi u školu na savjetovanje s defektologom-socijalnim pedagogom, a dijete i češće. Otac nikada nije pokazao interes za školsko napredovanje djeteta niti se odzvao pozivima u školu. Čitav proces pretpostavljao je aktivno uključivanje roditelja (u ovom slučaju samo majke) i stručnih suradnika škole, kao i nastavnika. Međutim, osim što bi se odazvala na pozive u školu, majka se niti u jednome dijelu nije primjereno uključila.

Individualan rad s djetetom usmjeren na redukciju neprihvatljivih ponašanja rezultirao je smanjenjem učestalosti takvoga ponašanja, međutim značajniji pomaci u promjeni obrazovnoga statusa nisu postignuti. Izostao je, također i samostalan angažman koji se očekuje kod djeteta njegove razvojne dobi.

Za dugoročnije i kvalitetnije odgojno-obrazovne pomake bila je potrebna dosljednost majke, te nužno i uključivanje oca, što redovito izostaje. Nadalje, potrebno je i koordinirano djelovanje svih subjekata u procesu budući da rad samo defektologa – socijalnog pedagoga nije dostatan za promjenu u funkcioniranju kako djeteta tako i cijele obitelji.

6. UMJESTO ZAKLJUČAKA

Zapuštanje djece nije rijetka pojava s kojom se stručni suradnici škola susreću u praksi pogotovo ako rade u manje urbanim područjima. Kao poseban problem nameće se specifičnost društvene sredine na čijem se području nalazi ova škola. Iako bi trebalo izbjeći generaliziranje ipak se može ustvrditi kako djeca - polaznici škola u ruralnim dijelovima naše zemlje odrastaju u socijalno depriviranim sredinama. Česta pojava je nezaposlenost roditelja, nedostatak primjerenih stambenih uvjeta, loše imovinske prilike te opterećenost obitelji različitim socijalno-patološkim pojavama, najčešće alkoholizma. Roditelji takve djece nerijetko su slabijeg obrazovnog statusa što se nužno povezuje sa slabijim ekonomskim i stambenim standardom. Opterećenost životnim problemima vjerojatno ostavlja manje vremena i volje za bavljenje djetetom. No, manje ne mora nužno značiti i lošije. Primjeri

ostale djece koja potječu i odrastaju u takvim obiteljima to dokazuju.

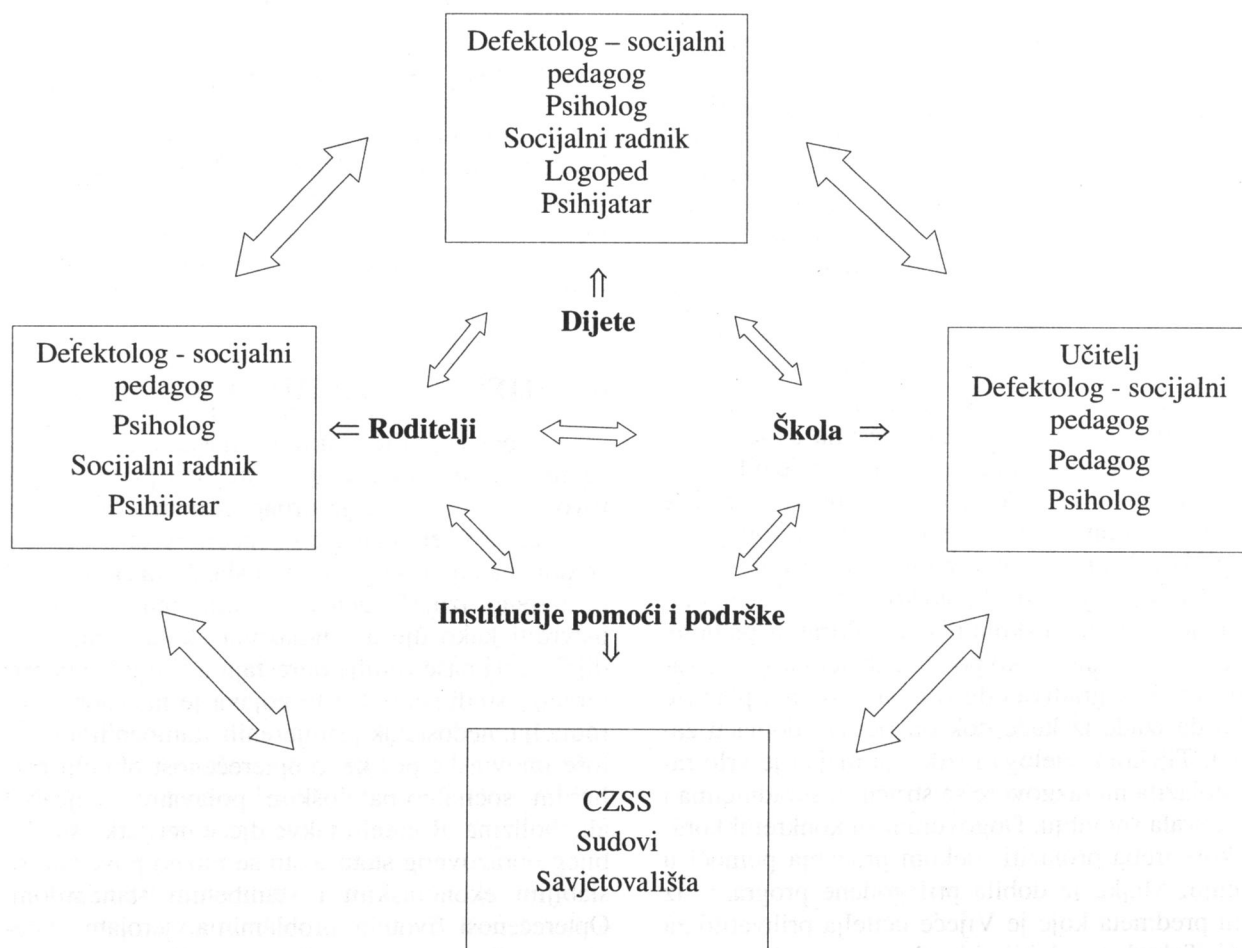
Škola kao prva institucija u koju dijete dolazi iz obitelji ima, osim obrazovne, i odgojnu ulogu. Stoga je uloga i odgovornost škole, odnosno stručnog tima, da prepozna zapušteno dijete, kao i svako drugo dijete koje ju u riziku, te da poduzme pravovremene i odgovarajuće akcije. Naime, ukoliko škola propusti intervenirati, ili ukoliko intervenira samo prema djetetu, s jedne strane neće se postići puno, a s druge strane sama škola ugrožava prava djeteta i nastavlja zapuštanje. Ovdje se kao poseban problem nameće pitanje socijalne kontrole koja proizlazi iz specifičnosti manje urbane sredine. No, ta činjenica ne opravdava izostanak akcije jer stručni tim u školi bi trebalo imati u vidu posljedice zapuštanja po djecu te u tom smislu treba djelovati multidisciplinarno (kako unutar tima tako i među institucijama), ali i na svim razinama društva (dijete, obitelj, zajednica).

Što to zapravo znači? Rješavati problem zapuštanja djece, kao što se pokazalo na primjerima iz prakse, uključivanjem samo djece u taj proces ne pokazuje rezultate ili pokazuje minimalne pomake.

Ono što redovito izostaje je uključenost roditelja, ali i nedostatak ažurnosti ostalih institucija društva. Sporosti reagiranja određenih mjerodavnih institucija, konkretno CZSS, može se donekle objasniti time što je intervencija u obitelji uvijek upitna i zahtjeva oprez i krajnju ozbiljnost, no to ne bi smjelo biti i opravdanje.

Način suočavanja s ovim problemom, ali i svim ostalim problemima u kojima se može naći dijete, vidljiv je u Shemi 2. Shema pretpostavlja multidisciplinarni pristup koji pretpostavlja uključenost djeteta, roditelja, škole te institucija koje pružaju savjet, podršku i pomoć.

Iz Sheme 2 je vidljivo da bi se suradnja, optimalno, trebala odvijati na nekoliko razina. Prva razina bila bi suradnja i stalni dijalog između djeteta, roditelja i škole te institucija pomoći i podrške kada se ukaže potreba. Većina "svakodnevnih" problema koji se pojavljuju u školi mogla bi se uspješno rješavati bez uključivanja drugih institucija ukoliko postoji kvalitetna interakcija dijete - roditelj - škola - dijete. Međutim važno je da škola prepozna kada rješavanje nekog problema nadilazi njezine snage i kada je potrebno uključiti i ostale institucije

Shema 2. Mogući (optimalan) način suočavanja s problemom

koje pružaju pomoć i podršku. Prečesto škola preuzme na sebe preveliku odgovornost i zatim se suočava s neuspješnim rješavanjem problema bez obzira na trud koji je uložen. S jedne strane to je "borba sa vjetrenjačama" za školu, a s druge dijete ostaje u problemu. Druga razina predstavlja suradnju profesionalaca i stručnjaka kako unutar svake institucije tako i između institucija. Suradnja i pravovremeni protok informacija, na svim razinama, često su ključ rješavanja problema. I na kraju, dostupnost institucija, odnosno stručnjaka koji rade u njima, kako školi tako i djetetu i roditelju (obiteljima), te njihova profesionalnost i kompetentnost dovode do pravovremenog i djelotvornog suočavanja s problemom.

Odgovornost za prevenciju, prepoznavanje, intervenciju i tretman ne izuzima niti jednog pojedinca u društvu. Stručnjaci se moraju ovom problemu posvetiti uz eviši u obzir kompleksnost ove pojave kao i prilike u neposrednoj životnoj okolini djeteta. Intervenirati u obiteljsko okruženje, izdvojiti ili ne dijete iz obitelji u mnogim slučajevima zapuštanja stavlja nas pred ozbiljnu dilemu, međutim nije li izbjegavanje interveniranja u slučajevima zapuštanja djece kada je ugrožen rast i razvoj djeteta te kada je obitelj opterećena i ostalim oblicima socijalno-patološkog ponašanja zapravo zatvaranje očiju pred problemom na koji, u zadnje vrijeme, sve više upozorava javnost.

LITERATURA

A Report to Congress on Substance Abuse and Child Protection (1999): Blending Perspectives and Building Common Grounds, Department of Health and Human Services, <http://aspe.hhs.gov/hsp/substance99/subabuse.htm>

Alvarado, R., Kumpfer, K. L., Kendall, K., Beesley, S., Lee-Cavaness, C. (2000): Strengthening America's Families: Model Family Programs for Substance Abuse and Delinquency Prevention.

Bašić, J. & Ferić, M. (2000): Rizici u komunikaciji obitelji adolescenata. Zbornik radova sa Savjetovanja "Položaj adolescenata u obitelji". Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Ministarstvo rada i socijalne skrbi, Zagreb, 81-97.

Bašić, J., Ferić, M. & Kranželić, V. (2000): Kvalitetna škola kako je počelo u Poreču i kako se povezuje sa svijetom. Zbornik radova: Prvi Hrvatski susret kvalitetnih škola "Odiseja u školstvu", Rijeka, 17-20.

Bloomquist, M. L. (1996): Skills Training for Children with Behavior Disorders. A Parent and Therapist. The Guildford Press, NY.

Brajša, P. (1995): Sedam tajni uspješne škole. Školske novine, Zagreb.

Djeca prije svega (1999) Svjetska deklaracija i plan djelovanja sa svjetskog sastanka na vrhu posvećenog djeci. Konvencija o pravima djeteta, Unicef.

Gelles, R. J. (1987): What to Learn from Crosscultural and Historical Research on Child Abuse and Neglect: An Overview. (u): Gelles, R. J., Lancaster, J. B. (ur.): Child Abuse and Neglect— Biosocial Dimensions, Aldine de Gruyter, New York.

Glasser, W. (1994): Kvalitetna škola. Educa, Zagreb.

Glasser, W. (2000): Teorija izbora. Alinea, Zagreb.

Goleman, D. (1997): Emocionalna inteligencija. Mozaik knjiga, Zagreb.

Hill, M. & Tisdall, K. (1997): Children and Society. Longman, NY.

Hirjan, F. & Singer, M. (1991): Maloljetnici u krivičnom pravu. Globus, Zagreb.

Iwaniec, D. (1996): The Emotional Abused and Neglected Child, Identification, Assessment and Intervention, British Library Cataloging in Publication Data, England.

James, M. (1999): Child Abuse and Neglect: Incidence and Prevention. Family Matters, 80-85.

Kazneni zakon Republike Hrvatske (1997) Narodne novine, Zagreb.

Kiš-Glavaš, L. (2000): Stavovi prema edukacijskoj integraciji djece s posebnim potrebama. Dijete i društvo, 2,1,23-35.

Maleš, D. & Stričević, J. (1991): Druženje djece i odraslih. Školska knjiga, Zagreb.

Martin, H. (1979): Treatment for Abused and Neglected Children. National Center on Child Abuse and Neglect, Washington.

Nazor, M. & Buj, M. (1991): Razlozi odbijanja djece s teškoćama u razvoju u redovnim školama. Defektologija, 28, 71-78.

Pejčinović, R. (1989): Zapuštanje i zlostavljanje djece od strane roditelja u evidenciji CZSR. I simpozij socijalne pedijatrije "Zanemareno i zlostavljeno dijete", Zbornik radova II dio, Šibenik, 280-294.

Shapiro, L. E. (1997): Kako razviti emocionalnu inteligenciju djeteta. Mozaik knjiga, Zagreb.

Singer, M., Mikšaj-Todorović, Lj. & Poldrugač, Z. (1985): Kriminalitet na štetu maloljetnika. Školska knjiga, Zagreb.

Singer, M. (1998): Kaznenopravna odgovornost i zaštita mladeži. Globus, Zagreb.

Stamenkova-Trajkova, Lj. (1989): Socio-ekonomski status porodice i zapuštenost mladih u adolescentnom periodu. I simpozij socijalne pedijatrije "Zanemareno i zlostavljeno dijete", Zbornik radova II dio, Šibenik, 321-333.

Zibar-Komarica, V. (1993): Neuspjeh u školi. Školska knjiga, Zagreb

NEGLECTED CHILD IN SCHOOL

Summary

The paper elaborates the subject of child negligence and the obstacles that the school, as the first social institution after the family, faces in the effort to solve that problem. Child negligence is described and defined by penal code. To gain a better insight in this problem, it is necessary to have knowledge about child development. The importance of parent encouragement for the healthy development of the child should also be stressed, along with the fact that the lack of such encouragement is the first sign of negligence. The paper provides a rather substantial review of the indicators of child negligence. Furthermore, the paper describes the upbringing function of the school, and its possibilities to carry on such function. A case of a neglected child is shown, and also methods of approach of the school, i.e. school counselor in that case. Finally, the paper provides possible approach to the problem of child negligence, as well as other problem in which the children may find themselves.

Key words: child negligence, the role of the school, positive development